

VILÁG- TÖRTÉNET

15. (47.) évfolyam 2025. 3.

AZ ELTE HUMÁN TUDOMÁNYOK KUTATÓKÖZPONTJA
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **S. PETER COWE**
ÁNI ÖRÖKSÉGE
- **ELKE HARTMANN**
KARS ELVESZETT ÖRÖKSÉGE
- **KAREN JALLATYAN**
ÜZENŐ FÉNYKÉPEK ÁNI „ELVESZETT VÁROSBÓL”
- **KONRAD SIEKIERSKI**
ÖRMÉNY ZARÁNDOKLATOK ÁNIBA, AZ ELVESZETT
SZÜLŐFÖLDRE
- **VAHÉ TACHJIAN – JOSEPH RUSTOM**
AZ OSMÁN ÖRÖKSÉG ELVETÉSE ÉS A NEMZETI STÍLUS
MEGTEREMTÉSE
- **KOVÁCS BÁLINT**
AZ ERDÉLYI „ÁNI-ÖRMÉNYEK” MINAS BŽŠKEANC’
ÚTLEÍRÁSÁBAN
- **SZEMLE**
KONRAD SIEKIERSKI, CHRISTINE BAGHDASARYAN,
KIMA SARIBEKYAN ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
Az ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja
Történettudományi Kutatóintézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Lovaš Eldina, Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

TARTALOM

Áni emlékezetének sokrétű dinamikája (Elke Hartmann – Kovács Bálint)	317
<i>Tanulmányok</i>	
S. Peter Cowe: Áni öröksége. Történetek a veszteségről és a gyarapodásról	323
Elke Hartmann: Kars elveszett öröksége	335
Zhenya Ghazaryan: Az elveszett örökség őrzői. Van városának 19. és 20. század eleji etnográfusai	353
Karen Jallatyan: Üzenő fényképek Áni „elveszett városból”. A vonzalom története, avagy a modern történetiség mint vonzalom	365
Konrad Siekierski: Örmény zarándoklatok Ániba, az elveszett szülőföldre	381
Vahé Tachjian – Joseph Rustom: Az oszmán örökség elvetése és a nemzeti stílus megteremtése. Az örmény diaszpóra templomépítészete az 1930-as évek Libanonjában	393
Kiss Péter: Az örmény őshaza, Áni szerepe Dondoni Vártán József krónikájában	425
Kovács Bálint: Az erdélyi „Áni-örmények” Minas Bžškeanc’ útleírásában	433
Hakob Matevosyan: „Áni-örmények” a mai Magyarországon	457
<i>Szemle</i>	
Emlékezet, veszteség és visszatérés (Konrad Siekierski)	469
Kaukázusi Albánia (Christine Baghdasaryan)	473
Bulgáriai örmények. Identitás és történelmi emlékezet (Kima Saribekyan)	477

Identitás és történelmi emlékezet¹

Takuhi Tavityan *Armenians in Bulgaria: Identity and Historical Memory* című művében arra törekszik, hogy választ adjon arra a kérdésre, mely főbb események, személyek és családok formálták a bulgáriai örmények történelmi emlékezetét, és miként járultak hozzá az örmény közösség összetartozás-tudatának kialakulásához, és milyen módon formálják az emlékek a kortárs örmény identitást. A szerző egyedi megközelítést alkalmaz, azokat az eseményeket és személyeket vizsgálja, amelyekre és akikre a bulgáriai örmények emlékeznek. A kutatás módszerei közé tartozik a történelmi források, a periodikák elemzése, valamint személyes (antropológiai) interjúk készítése az örmény közösség tagjaival.

Az örmény jelenlét Bulgáriában hosszú és sokrétű múltra nyúlik vissza, és több bevándorlási hullámhoz kötődik. A legkorábbi megbízható források az 5. századra datálják az örmények megtelepedését a mai Bulgária területén és környékén, amikor örmény katonák és családjaik érkeztek Makedóniába, Trákiába, Plovdiv vidékére és a Duna mentére, hogy a Bizánci Birodalom határait védelmezzék. A 7–10. században a paulikiánus mozgalom követői alkották a következő jelentős betelepülési hullámot. A paulikiánusok főként Trákiában alapítottak közösségeket. Az oszmán uralom idején új örmény közösségek jöttek létre olyan városokban, mint Dobrics, Plovdiv, Rusze, Sumen, Szilisztra, Szófia és Várna. A 19–20. század fordulóján, különösen az 1894–1922 közötti években, az örmény népiirtás elől menekülők ezrei találtak menedéket Bulgáriában; számuk 1926-ra meghaladta a 27 ezer főt. Ez az utolsó migrációs hullám új lendületet adott az örmény politikai, társadalmi és kulturális élet fejlődésének: a három nagy párt (Hncsak, Dasnakcutiun, Ramgavar) diaszpórában működő szervezetei révén élénk politikai tevékenység bontakozott ki, valamint mintegy hetven(!) örmény nyelvű periodika jelent meg a 20. század közepéig. Fontos megemlíteni, hogy az örmény közösség életében kiemelkedő egyéniségek is szerepet kaptak, mint Garegin Nzhdeh, aki Szófiában katonai kollégiumban szerzett képesítést, és a Balkán-háborúkból az örmény önkéntesek élén harcolt, majd később a bulgáriai örmény közösség szervezésében és kulturális életében is meghatározó szerepet játszott.

A könyv nemcsak a történelmi emlékezet és a kollektív identitás különböző aspektusait vizsgálja, hanem az örmény média szerepét is a diaszpórában élők csoportidentitásának megőrzésében. Emellett a szerző azt elemzi, hogy milyen tényezők hatnak az örmény identitás jelenlegi alakulására.

Takuhi Tavityan kiemeli, hogy a téma a tudományos diskurzusból eddig gyakorlatilag kimaradt. A szakirodalmi áttekintésben meghatározza a tudományterületen meglévő fő

¹ Tavityan, Takuhi: *Armenians in Bulgaria: Identity and Historical Memory*. Costa Mesa, CA., Mazda Publishers, 2021. xxvi + 366 p. (Armenian Studies Series, 20.)

hiányosságokat. Eddig a történettudomány alapvetően a Bizánci Birodalom 8–10. századi telepítési politikáját vizsgálta, vagy a bacskovói kolostor Grigor Bakurian általi alapítását, illetve egyes kutatók – így Lina Gergova, Agop Giligyan és Ani Modikyan – a plovdivi örmény közösség történetére összpontosítottak.

Takuhi Tavityan kronológiai sorrendben elemzi a történelmi forrásokat, kiemelve a kiemelkedő örmény származású személyiségek tevékenységét a középkortól kezdve, majd ezt követően azt mutatja be, hogy az említett személyek milyen hatást gyakoroltak az örmény közösségre. Megvizsgálja a korabeli irodalmi, képi és sajtóforrásokat, leginkább arra figyelve, hogy miként ábrázolják ezeket a személyeket, és hogyan épül és terjed az emlékezet az örmény közösségben. 2015–2017-ben interjúkat készített, melyek során az örmény közösség tagjait kérdezte.

Az első, *Emlékezet és identitás. Történelem és emlékezet. Elméleti megfontolások és meghatározások* című fejezetben a szerző a történelmi emlékezet, az identitás és a kollektív emlékezet kulcsfogalmait tárgyalja, valamint a kutatás módszertanát és irányait vázolja. Ezt követően a bulgáriai örmény emlékezetre fókuszál, megjegyezve, hogy a helyi örmények emlékezete az emlékekre, emlékművekre, történeti feldolgozásokra épül. Az örmény identitást a modern történelem eseményeinek emlékei alakítják, köztük az örmény népiartás. A könyv azonban elsősorban a középkori bolgár történelemben való örmény jelenletre koncentrálna.

A második fejezet az *Örmények Bulgáriában a középkorban* címet viseli, amelyben a szerző a szakirodalom alapján rekonstruálja ezt az időszakot, bemutatva az örmények megjelenését a középkori forrásokban, historiográfiában és az állítólag örmény származású személyiségekkel (például Grigori Bakuriani) kapcsolatos vitákat. Tavityan megjegyzi, hogy a görög, latin, örmény és bolgár nyelven írt korai források információkat tartalmaznak az örmények bulgáriai jelenlétéről. Számos bolgár és külföldi szerző tanulmányozta a középkori örmény jelenlétet Bulgáriában.

A harmadik, *Az örmény közösség periodikái és internetes forrásai* című fejezetben Tavityan azt elemzi, hogy a diaszpórában működő örmény médiumok hogyan járulnak hozzá a történelmi emlékezet megőrzéséhez, kiemelve az etnikai identitás fenntartásában betöltött szerepüket. Kronológiai áttekintést ad az örmény sajtó fejlődéséről Bulgáriában, és bemutatja, hogy ezek a források miként tükrözik a középkori örmény jelenlétet. Tavityan emellett felmérést készített 30 bolgár városban az örmény egyházak és a nagykövetség weboldalainak használatáról.

Az utolsó fejezetben (*Történelmi emlékezet a társadalomtudományok perspektívájából*) a szerző saját néprajzi adatgyűjtéseit és interjúit elemzi, amelyeket örmény értelmiségiekkel, így például egyetemi oktatókkal, tanárokkal, történészekkel és etnográfusokkal készített.

Összességében elmondható, hogy Tavityan könyve hiánypótló a témában, átfogó elemzése révén értékes szakirodalmat nyújt azoknak, akik érdeklődnek a bulgáriai örmény közösség eredete és örmény identitásának formálódása iránt a diaszpórában.

Kima Saribekyan*

* A szerző a Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK Történettudományi Doktori Iskolájának hallgatója (1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1.).

CONTENTS

The Multifaceted Dynamics of Ani's Remembrance (Elke Hartmann –Bálint Kovács)	317
<i>Studies</i>	
S. Peter Cowe: Ancestry from Ani: Tales of Loss and Gain	323
Elke Hartmann: The Lost Heritage of Kars	335
Zhenya Ghazaryan: Guardians of a Lost Heritage: Ethnographers of Van in the 19 th and Early 20 th Centuries	353
Karen Jallatyan: Photographic Encounters with the "Lost City" of Ani: A History of Fascination or Modern Historicity as Fascination	365
Konrad Siekierski: Armenian Pilgrimages to Ani, the Lost Homeland	381
Vahé Tachjian – Joseph Rustom: Discarding the Ottoman and Asserting the National: Armenian Diasporic Church Architecture in 1930s Lebanon	393
Péter Kiss: The Role of Ani, the Armenian Homeland, in the Chronicle of József Dondoni Vártán	425
Bálint Kovács: Transylvanian "Ani-Armenians" in Travelogue by Minas Bžškeanc'	433
Hakob Matevosyan: "Ani-Armenians" in Contemporary Hungary	457
<i>Book Reviews</i>	
Memory, Loss, and Return (Konrad Siekierski)	469
Caucasian Albania (Christine Baghdasaryan)	473
Armenians in Bulgaria: Identity and Historical Memory (Kima Saribekyan)	477

Ára: 900 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja
Történettudományi Kutatóintézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2025. évi megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alap
és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja.

Nemzeti
Kulturális
Alap

MTA MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

ELTE | HTK
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZET

